

6. Ботнет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Ботнет>

Резюме

В статті представлена класифікація атак на отказ в обслуговуванні. Також розглянуті варіанти організації розподілених атак. Данна класифікація дає можливість краще зрозуміти суть атаки на отказ в обслуговуванні, способи її проведення, можливості досягнення атакуючим своїх цілей. Знання видів атак на отказ в обслуговуванні дасть експерту можливість більш ефективно досліджувати автоматизовані системи, які піддалися таким атакам.

Summary

The paper presents the classification of attacks on the denial of service. Also considered options for distributed attacks. This classification makes it possible to better understand the Denial-of-service, methods of implementation, the possibility of reaching an attacking their targets. Knowledge of the types of attacks denial of service will give the expert to explore more efficient automated systems which have undergone such attacks.

Л.Г. Бордюгов, канд. юрид. наук, заст. директора

Донецький НДІ судових експертиз

ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА І ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглянуті питання щодо процесуальної природи судової інженерно-екологічної експертизи, надано визначення її поняття. Розкрито поняття предмета та об'єкта цієї експертизи, визначено коло розв'язуваних нею завдань.

Підвищення ефективності судової експертизи як основної форми використання спеціальних знань у судочинстві ґрунтується на двох тенденціях: розвитку існуючих і формуванні нових класів (родів, видів) судових експертиз. До останніх належить і судова інженерно-екологічна експертиза, поява та розвиток якої обумовлені потребами слідчої і судової практики при розслідуванні і розгляді екологічних злочинів.

У даний час як в Україні, так і в Росії ведуться наукові дослідження, присвячені питанням теорії судово-екологічної експертизи [1–6].

На жаль, теоретичні питання судової інженерно-екологічної експертизи досліджені недостатньо. Її зміст і деякі загально-методичні положення знайшли відображення в спеціальній літературі, в наукових розробках Донецького та Харківського НДІ судових експертиз, і отримують визнання в експертній, слідчій і судовій практиці. Однак

багато її положень (вчення про предмет, об'єкт, завдання, методи та ін.) ще вимагають поглибленого й систематизованого теоретичного обґрунтування і розвитку [7].

Новому роду судової експертизи, який формується, треба визначити місце в класифікаційній експертній системі, для чого необхідно окреслити предмет, об'єкт, методи дослідження, коло спеціальних знань, якими повинний володіти експерт даної судової експертизи. Відзначені ознаки повинні розглядатися в сукупності, тому що жодна з цих ознак, взята окремо, ізольовано, не дозволяє зрозуміти сутність цієї судової експертизи.

Розробка методології пізнання та практики, як відомо [8], починається з формулювання їх мети, визначення об'єкта, предмета, завдань та пошуку або створення найбільш оптимальних методів рішення останніх [8].

В гносеологічному сенсі об'єкт — це те, на що направлена пізнавальна діяльність суб'єкта.

Предмет пізнання — зафіксовані в досвіді й включені в процес практичної діяльності людини сторони, властивості й відносини об'єктів, що досліджуються з певною метою в даних умовах і обставинах.

Метод як засіб пізнання є спосіб відтворення в мисленні предмета, який вивчається.

Переломлюючи відзначені філософські поняття стосовно до теорії судової інженерно-екологічної експертизи, визначимо ці категорії як теоретичну основу даної експертизи і перший етап розробки універсальної методології експертних досліджень надзвичайних екологічних ситуацій. Причому за діалектичну й науково-методичну платформу теорії судової інженерно-екологічної експертизи необхідно прийняти методологію експертного пізнання матеріальних слідів-відображень, яка базується на криміналістичному вченні про зв'язки взаємодії, які в свою чергу є центральною системноутворюючою ланкою предмета судово-експертного пізнання [9, с. 6].

Отже, сьогодні дуже важливим питанням є розробка теоретичних основ судової інженерно-екологічної експертизи, оскільки на даний час вони у повному обсязі не визначені та потребують доробки такі її категорії, як предмет, об'єкт, завдання, методи і навіть саме поняття судової інженерно-екологічної експертизи.

Питання про поняття судової експертизи дотепер не можна вважати остаточно вирішеним, хоч основні ознаки судової експертизи були досліджені досить докладно і був запропонований ряд її визна-

чень. Поняття судової експертизи, викладені в спеціальній літературі, можна розділити на такі основні групи: ті, що розглядають експертизу як особливого роду дослідження (спеціальне дослідження) та ті, що визначають її як слідчу (судову) або процесуальну дію [10, с. 7].

Прихильниками першої групи є А.І. Вінберг [11, с. 8], І.Л. Петрухін [12, с. 3–4], О.О. Ейсман та деякі інші. Зокрема О.О. Ейсман вважав, що експертиза визначається як дослідження, що здійснюється експертом на основі спеціальних знань з метою надання висновку, який служить доказом у справі [13, с.89].

До прихильників другої групи можна віднести В.М. Галкіна [14, с. 39], Д.Я. Мирського, М.М. Ростова [15, с. 21–22], О.Р. Шляхова [16, с. 7]. Зокрема В.М. Галкін писав, що експертиза являє собою один з методів судового пізнання фактів, що мають значення для вирішення справи. Тому вона виступає як процесуальна (слідча та судова) дія, врегульована нормами права [14, с. 39].

Однак, серед спеціальної літератури є роботи, згідно з якими судова експертиза визначається “як процесуальна дія та експертне дослідження” [9, с. 25]. Про це у своїх роботах відзначали В.Д. Арсеньєв [17, с. 7], Г.М. Надгорний [18, с. 14], В.К. Лисиченко [19, с. 23]. Зокрема, Г.М. Надгорний відзначав, що сутність судової експертизи як процесуальної дії полягає в тому, що особа або орган, який призначає експертизу, дає експерту доручення розв’язати поставлене перед ним питання, а експерт на основі своїх спеціальних знань проводить дослідження наданих йому матеріалів і встановлює факти, які використовуються в якості доказів у кримінальному та цивільному процесах [18, с. 14].

Вважаємо, що зазначена точка зору найбільше повно відбиває процесуальну природу судової експертизи.

Таким чином, судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає у проведенні експертом певного виду досліджень і складанні висновку з питань, для вирішення яких необхідне застосування спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла і які поставлені перед експертом особою, що проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею або судом з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню у конкретній кримінальній, цивільній, адміністративній або господарській справі.

Ознаки судової експертизи широко досліджувалися в спеціальній літературі. При цьому різними дослідниками виділяються різні ознаки. Погоджуючись, загалом, з точкою зору О.О. Ейсмана, який вважав, що експертизу характеризують три ознаки: застосування спеціальних знань,

дослідження й надання висновку [13, с. 89], варто було б відзначити ще одну ознаку, а саме проведення дослідження спеціальним суб'єктом. Ці ж ознаки характеризують і судову інженерно-екологічну експертизу.

- Таким чином, ознаками судової інженерно-екологічної експертизи є:
- процесуальний регламент призначення та проведення судової інженерно-екологічної експертизи. Порядок її призначення та проведення, а також використання отриманих при цьому результатів у порядку, передбаченому процесуальним законодавством. Законом спеціально визначені підстави й умови призначення судової експертизи, а також принципи оцінки й використання висновку експерта як джерела доказів у справі, чітко визначені права й обов'язки учасників кримінального, цивільного, адміністративного й господарського процесів при призначенні та проведенні судових експертиз. Судова експертиза є складною дією, підготовчий етап (призначення експертизи) і заключний етап (оцінка висновку експерта) якого здійснюють працівники правоохоронних органів або суду, а етап дослідження — судовий експерт;
 - проведення дослідження на підставі застосування спеціальних знань у галузі інженерної екології та деяких прикладних наук, суміжних з нею. Гносеологічна межа застосування спеціальних знань визначається рівнем розвитку відповідної галузі знань, її практичними можливостями. Гносеологічний критерій означає, що експертиза не може бути проведена при відсутності апробованих методик спеціального дослідження (у судовій експертизі повинні використовуватись методики, що пройшли апробацію й впроваджені в експертну практику) [20, с. 100–101]. Судовою експертизою є застосування спеціальних знань не в будь-якій формі, а тільки у формі дослідження. Застосування певного виду спеціальних знань обумовлене питаннями й завданнями, які вирішує той або інший вид (рід) судової експертизи, методами, що використовуються при розв'язанні даних питань;
 - проведення дослідження спеціальним суб'єктом — судовим експертом. Судова експертиза проводиться особою, спеціально призначеною (прямо або опосередковано) слідчим або судом. Судовий експерт, як самостійна процесуальна особа, наділений рядом процесуальних прав і обов'язків. Судовий експерт здобуває процесуальний статус у силу юридичного факту — ухвали суду (постанови суду або слідчого) про призначення судової експертизи;
 - надання висновку, який має статус джерела доказів. Мається на увазі складання висновку експерта на підставі проведеного дослідження

й оформлення його результатів у спеціальному процесуальному документі — висновку експерта. Судова експертиза є способом дослідження фактичної інформації, доказів з метою одержання нових доказів. Під дослідженням доказів розуміється з'ясування змісту доказів як факту, а так само як засобу доказування. Експертиза звичайно полягає в дослідженні спеціальних об'єктів з використанням інших матеріалів справи, що мають характер доказів. Для експертизи характерно, що в результаті дослідження одних доказів формуються інші докази [14, с. 49].

З урахуванням зазначеного вище, судова інженерно-екологічна експертиза — це одна з форм використання науково-технічних досягнень у кримінальному, цивільному, адміністративному й господарському процесі. Її сутність полягає в дослідженні за завданням слідчого (суду) обізнаною особою — судовим експертом-екологом наданих у його розпорядження матеріальних об'єктів (речових доказів), а також різних документів (у тому числі протоколів слідчих дій), з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для прийняття рішення у справі. У результаті проведеного дослідження експерт складає висновок, який є одним з передбачених процесуальним законодавством джерел доказів, а фактичні дані, що містяться в ньому, — доказами. Експертиза є самостійною процесуальною формою одержання нових і уточнення (перевірки) наявних доказів.

Таким чином, судову інженерно-екологічну експертизу (незалежно від виду судочинства) можна визначити як процесуальну дію, що полягає в проведенні дослідження, яке здійснюється судовим експертом-екологом на основі спеціальних знань у галузі інженерної екології та деяких прикладних наук з метою встановлення фактичних даних, які у формі висновку експерта можуть стати доказом для встановлення істини у справі.

Оскільки теорія судової інженерно-екологічної експертизи тісно пов'язана з судовою експертологією, є всі підстави при розробці її понятійного апарата використовувати визначення та методологічні підходи, розроблені судовою експертологією як науковою дисципліною.

Враховуючи визначення поняття предмета судової експертизи, викладене в Словнику основних термінів судових експертиз [21, с. 60], з урахуванням новітніх теоретичних розробок судової експертології, можна сказати, що предмет судової інженерно-екологічної експертизи складає комплекс (сукупність) фактичних даних про обставини надзви-

чайної екологічної ситуації, пов'язаних з її механізмом, а також з діями (бездіяльністю) причетних до надзвичайної екологічної ситуації осіб, що встановлюються на підставі спеціальних знань у галузі інженерної екології та деяких прикладних наук шляхом дослідження об'єктів, наданих експерту органом, який призначив експертизу.

З урахуванням визначення поняття об'єкта судової експертизи, викладеним в Словнику основних термінів судових експертиз [21, с. 53], та подальшого розвитку науки судової експертології і вдосконалення процесуального законодавства, можна надати наступне визначення поняття об'єкта судової інженерно-екологічної експертизи.

Об'єктом інженерно-екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, у тому числі речові докази, фрагменти місця події, устаткування, комунікації, засоби виробництва, що забезпечують екологічно безпечне функціонування підприємства, а також будь-які інші обставини події, зафіксовані (описані, відображені у схемах, фотографіях, планах тощо) в матеріалах справи та надані експерту органом, що призначив експертизу, для дослідження з метою розв'язання поставлених питань і встановлення фактів, які входять у предмет судової інженерно-екологічної експертизи.

До найбільш типових об'єктів судової інженерно-екологічної експертизи можна віднести: об'єкти промислових підприємств, технологічний процес виробництва, пов'язаний з виділенням забруднюючих речовин, енергії, викидами інших шкідливих речовин і накопиченням промислових відходів; об'єкти сфери суспільного споживання, які є джерелами виділення забруднюючих речовин, енергії й інших факторів впливу на навколишнє середовище (житловий сектор, комунальне господарство, транспорт, і т. ін.); об'єкти захисту навколишнього середовища (очисні споруди, системи розміщення, переробки або поховання відходів і т. ін.); локальне захисне устаткування: пиловловлювачі; засоби сигналізації, прилади керування й контролю технологічних процесів виробництва, якщо це виробництво пов'язане з виділенням забруднюючих речовин; вимірювальні прилади й пристосування; комунікації (повітропроводи, трубопроводи, газопроводи, паливопроводи і т. ін.); технічна документація: посадові інструкції інженерно-технічних працівників підприємства, де відбулася надзвичайна екологічна ситуація; акт комісії спеціального розслідування; висновки експертної відомчої комісії; дані про режими провітрювання, кондиціонування повітря, пилогазовий і газовий режим і т. ін.; об'єкти навколишнього середовища, які

підпали під негативний вплив у межах виробничої території, житлових приміщень та суспільних будівель.

Враховуючи сучасні наукові розробки в галузі судової інженерно-екологічної експертизи її найбільш типові завдання можна об'єднати в наступні групи:

- визначення обставин, що пов'язані з виникненням надзвичайної екологічної ситуації;
- встановлення технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу виробництва, якщо це сприяло виділенню забруднюючих речовин, енергії та викидам інших шкідливих речовин і накопиченню промислових відходів;
- встановлення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;
- встановлення причинно-наслідкових залежностей між діями/бездіяльністю спеціально уповноважених осіб (у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки) і наслідками, що настали.

З практики проведення судових інженерно-екологічних експертиз можна виділити орієнтовний перелік вирішуваних питань, а саме:

Які причини виникнення надзвичайної екологічної ситуації та які обставини їх обумовили?

Недотримання вимог яких нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища допущені у досліджуваному випадку надзвичайної екологічної ситуації?

Дії яких осіб не відповідали вимогам нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища?

Дії (бездіяльність) яких осіб знаходяться з технічної точки зору у причинному зв'язку з настанням досліджуваної події?

Наведений перелік не є вичерпним. Перед інженерно-екологічною експертизою можуть бути поставлені й інші питання в межах предмета експертного дослідження [22].

Виходячи із зазначеного, дамо наступне визначення: судова інженерно-екологічна експертиза — це процесуальна дія, сутність якої полягає у спеціальному дослідженні, яке спрямоване на встановлення обставин та організаційно-технічних причин і наслідків надзвичайної екологічної ситуації, і яке проводиться у передбаченому процесуальним законодавством порядку обізнаними у галузі інженерної екології та де-

яких прикладних наук, суміжних з нею, особами за дорученням органу, що проводить розслідування, або суду з метою встановлення фактичних даних, які у формі висновку судового експерта можуть стати доказом у кримінальній, цивільній, адміністративній чи господарській справі.

Розробка ключових категорій судової інженерно-екологічної експертизи важливе, але не єдине завдання на шляху формування та розвитку даного роду судової експертизи. Важливу роль відіграє розробка її методичних основ.

У даний час у Донецькому НДІСЕ розроблено методику судової інженерно-екологічної експертизи. Міністерством юстиції України введено нову експертну спеціальність 10.19 “Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків надзвичайної екологічної ситуації”, яка віднесена до судової інженерно-екологічної експертизи.

Оскільки судова інженерно-екологічна експертиза є новим напрямком експертних досліджень, вона повинна пройти певний шлях свого становлення й належного нормативного та методичного оформлення. Цей період пов’язаний з накопиченням, усвідомленням та аналізом теоретичного й емпіричного матеріалу для розробки експертних методик, програм підготовки експертів, організації підготовки й атестації судових експертів у межах системи судово-експертних установ Міністерства юстиції України. Тільки виконання повного комплексу відповідних заходів у цьому напрямку дозволить сформувати в державних судово-експертних установах Міністерства юстиції України необхідні експертні підрозділи судово-екологічних експертиз, результати діяльності яких будуть повністю відповідати принципам законності, незалежності, об’єктивності і повноти дослідження.

Список використаної літератури

1. Черных Н.А. Судебно-экологическая экспертиза: Учебное пособие / Н.А. Черных, А.И. Усов, Г.Г. Омелянюк. — М.: Изд-во РУДН, 2008. — 260 с.
2. Черных Н.А. Судебно-экологическая экспертиза. Учебное пособие / Н.А. Черных, Ю.И. Баева, О.А. Максимова. — М.: Изд-во РУДН, 2012. — 350 с.
3. Ашхамахов А.Р. Судебно-экологическая экспертиза: цели и задачи / А.Р. Ашхамахов // Современное право. — М.: Новый Индекс, 2007. — № 6. — С. 101–103.
4. Бордюгов Л.Г. Судово-екологічна експертиза: теоретичні аспекти / Л. Г. Бордюгов // Вісник Академії адвокатури України. — 2008. — Вип. 12. — С. 124–126.
5. Бордюгов Л.Г. Перспективи розвитку судово-екологічної експертизи / Л.Г. Бордюгов // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2011. — № 1. — С. 77–84.
6. Дружинин Г.М. Проблемы экологии и необходимость развития судебно-экологической экспертизы / Г.М. Дружинин, Л.Г. Бордюгов, А.А. Крупка, Ю.А. Кривченко, Л.Е. Дузь // Криминалистика и судебная экспертиза: между ведом. науч.-метод. сб / Мин-во юстиции Украины; [редкол.: И.И. Емельянова (отв. ред.) и др.]. — К., 2008. — Вып. 54. — С. 233–240.

7. *Бордюгов Л.Г.* Судебная инженерно-экологическая экспертиза: основные понятия и перспективы развития / Л.Г. Бордюгов // Теория та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць. Вип. 11 / ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. — Х.: Право, 2011. — С. 569–577.
8. *Философский словарь* / под ред. И.Т. Фролова. — 7-е изд., перераб. и доп. — М.: Республика, 2001. — 719 с.
9. *Сегай М.Я.* Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. — К.: Ін Юре, 1997. — 174 с.
10. *Надгорный Г.М.* Понятие судебной экспертизы / Г.М. Надгорный // Криминалістика и судебная экспертиза: Респ. междувед. научно-метод. сб. — К.: Вища школа, 1984. — Вып. 29. — С. 7–12.
11. *Винберг А.И.* Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе / А.И. Винберг. — М.: Юридическая литература, 1956. — 220 с.
12. *Петрухин И.Л.* Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе / И.Л. Петрухин. — М.: Юридическая литература, 1964. — 266 с.
13. *Эйман А.А.* Заключение эксперта. Структура и научное обоснование / А.А. Эйман. — М.: Юридическая литература, 1967. — 152 с.
14. *Галкин В.М.* Юридическая природа экспертизы / В.М. Галкин // Труды ВНИИСЭ. — М.: ВНИИСЭ, 1971. — Вып.3. — С. 39–56.
15. *Мирский Д.Я.* Понятие объекта судебной экспертизы / Д.Я. Мирский, М.Н. Ростов // Актуальные проблемы теории судебной экспертизы. Сб. науч. тр. — М.: ВНИИСЭ, 1984. — С. 21–33.
16. *Шляхов А.Р.* Судебная экспертиза. Организация и проведение / А.Р. Шляхов. — М.: Юридическая литература, 1979. — 166 с.
17. *Арсеньев В.Д.* Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы / В.Д. Арсеньев // Проблемы теории судебной экспертизы. Сб. науч. тр. — М.: ВНИИСЭ, 1980. — Вып. 44. — С. 3–23.
18. *Надгорный Г.М.* О понятии предмета судебной экспертизы / Г.М. Надгорный // Криминалістика и судебная экспертиза: Респ. межвед. науч. сб. — К.: Вища школа, 1989. — Вып. 38. — С. 10–15.
19. *Лисиченко В.К.* Научные принципы судебной экспертизы / В.К. Лисиченко // Криминалістика и судебная экспертиза: Респ. межвед. научно-метод. сб. — К.: Вища школа, 1984. — Вып. 17. — С. 23–28.
20. *Сахнова Т.В.* Судебная экспертиза / Т.В. Сахнова. — М.: Городец, 1999 — 368 с.
21. *Словарь основных терминов судебных экспертиз* / Ответственные редакторы — засл. деятель науки РСФСР, докт. юрид. наук, проф. А.И. Винберг, докт. юрид. наук А.Р. Шляхов, докт. юрид. наук А.А. Эйман. — М.: ВНИИСЭ, 1980. — 92 с.
22. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. №1950/5) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Резюме

В статье рассмотрены процессуальные признаки судебной инженерно-экологической экспертизы, рассмотрены вопросы ее процессуальной природы, дано определение понятия судебной инженерно-экологической экспертизы. Определены понятия предмета, объекта, круга решаемых задач судебной инженерно-экологической экспертизы.

Summary

In article procedural signs of judicial engineering-ecological examination are shown, questions of its procedural nature are considered, definition of concept of judicial engineering-ecological examination is given. Concepts of a subject, object, circle of solved problems of judicial engineering-ecological examination are defined.